

³⁷ The Groundbreaking for the Edwin A. Malloy Education Building / The Chronicle. - 1998, Issue 58. - P. 8-9; A Living History of American Jewish Life Dedication of the New Edwin A. Malloy Education Building at the American Jewish Archives / The Chronicle. - 2005, Issue 66. - P. 18, 20-21.

³⁸ Finding Aids. AJA Online Catalog / The Jacob Rader Marcus Center of the American Jewish Archives // [Electronic resource]. - URL: <http://americanjewisharchives.org/collections/findingAids.php>

³⁹ A Finding Aid to the Hebrew Union College Records Manuscript Collection No. 5, 1873-1955 / American Jewish Archives // [Electronic resource]. - URL: <http://americanjewisharchives.org/collections/ms0005/>; A Finding Aid to the Hebrew Union College-Jewish Institute of Religion Records. 1936-2011. Manuscript Collection No. 20 / American Jewish Archives// [Electronic resource]. - URL: <http://americanjewisharchives.org/collections/ms0020/>

Володимир Левчук (Одеса, Україна)

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗКІВ ОДЕСИ З МІСТАМИ-ПОБРАТИМАМИ

Видатний політичний і державний діяч Німеччини, лауреат Нобелівської премії миру Віллі Брандт свого часу висловив думку: міжнародні відносини настільки важливі, що їх не можна віддавати на відкуп лише державним органам. Сьогодні вже стало нормою ділитися монополією державної дипломатії і сприяти зростанню і розвитку народної громадської дипломатії. У Радянському Союзі, під жорстким контролем держави і компартії, народна дипломатія була зведена до діяльності Всесоюзного товариства культурного зв'язку із закордоном (з 1958 року - Союзу радянських товариств дружби і культурного зв'язку із зарубіжними країнами). Рух поріднених міст був однією зі складових їх діяльності, а Одеса стояла біля витоків цього руху. У роки Другої світової війни до захисників міста приходили листи від жителів багатьох країн зі словами подяки і захоплення героїзмом одеситів. Так, у вересні 1941 року надійшли листи від громадян Бристоля (Великобританія)¹, гарнізону фортеці Тобрук (Лівія)². У серпні 1944 року прийшов лист з Ванкувера (Канада), в якому говорилося: «...прийміть наше звернення як знак захоплення і поваги дивовижною стійкістю радянських людей у боротьбі проти фашистських орд, як ознаку доброзичливості та дружельності по відношенню до радянського народу, до жителів Одеси. Муніципалітет міста Ванкувера вважає за честь бути спорідненим з містом Одесою»³. Між цими містами почалось листування.

Рік від року зростала кількість міст, з якими Одеса встановлювала контакти. Але тільки у другій половині 1950-х років вони стали переростати у постійні зв'язки. У 1956 році відбувся обмін делегаціями між Одесою і Оулу (Фінляндія), а у серпні 1957 року, після погодження з ЦК КПРС, було укладено угоду про співпрацю та споріднення двох міст⁴. У цей же рік відбувся обмін делегаціями між місцевою владою міст Констанца (Румунія) та Одеси⁵. З 1958 року встановилися постійні зв'язки з Ліверпулем (Великобританія), Варною (НРБ), Сегедом (УНР)⁶. У травні делегація з Одеси відвідала м. Тріполі (Ліван), а у червні одесити прийняли делегацію з Олександрії (Арабська республіка Єгипет), що поклало початок дружбі цих міст⁷. У 1959 році почалося налагодження контактів з муніципальною владою міст Марселя (Франція) та Генуї (Італія). Згідно з постановою ЦК Компартії України м. Одеса, однією з десяти радянських міст, стає у 1962 році членом Всесвітньої Федерації поріднених міст⁸. З цього часу міська влада почала підписуватись на журнал організації «Cites Unies»⁹.

Основними формами співпраці міст-побратимів у другій половині 1950-х - першій половині 1960-х років було листування між міською владою, обмін делегаціями міських і муніципальних властей, групами лекторів та фахівцями міського господарства. У 1960-ті роки починають практикуватися такі форми як обмін літературою, виставками, кінофільмами, записами радіопередач і статтями в газетах. Змінювалися не тільки форми співпраці, збільшувалося число делегацій, обсяг і масштаби проведених заходів. Так, з 1957 року по 1963 було направлено і прийнято 22 делегації, а у період 1964-1970 рр. їх кількість перевищила 70.

Необхідно відзначити, що зв'язки між містами-побратимами не були прерогативою тільки міськвиконкомів та муніципалітетів. Громадськість більш широко почала залучатись з початку 1960-х років. Це відбулось завдяки діяльності комісії сприяння зв'язкам із зарубіжними містами, створюваними у містах з представників громадськості з метою «пропаганди досягнень та мирної політики СРСР»¹⁰. В Одесі така комісія була утворена у травні 1963 року¹¹. До складу комісії входили діячі культури, викладачі, представники партійних, профспілкових, комсомольських організацій, активісти відповідних міських відділень товариств дружби. Створення комісії не означало відмови від монополії партії і держави на міжнародні зв'язки, а навпаки - у 1964 році рух міст побратимів втискується в новостворену Асоціацію по зв'язкам радянських та закордонних міст, що в свою чергу входила у Союз радянських товариств дружби. Але громадськість і цією шпаринкою скористалася. При комісії була сформована група сприяння зв'язкам з Йокогамою (Японія)¹², в результаті - відбулося укладення договору про побратимство між двома містами¹³. З ініціативи групи сприяння дружби з містом Сплітом контакти між містами переросли у постійні дружні зв'язки¹⁴. В результаті, число міст до кінця 1960-х років, з якими Одеса встановила побратимські відносини досягло 10.

Якісно новий етап у русі поріднених міст почався на рубежі 1960-х - 70-х років. Потепління міжнародного клімату сприяло розвитку зв'язків між країнами і містами. У грудні 1971 року під час візиту делегації Одеського міськвиконкому було підписано угоду про побратимство Одеси та Марселя¹⁵. Зв'язки двох міст у 1970-і роки стали прикладом дружби міст, що відносяться до різних політичних систем. Покращення стосунків з Канадою дозволило встановити постійні зв'язки між Одесою і Ванкувером, що знайшло своє відображення в угоді про побратимство: «сторони зобов'язалися проявляти волю до досягнення довіри та взаєморозуміння між жителями міст, прагнути до подальшого соціального прогресу...»¹⁶. У 1975 році Одеса поріднилась з Балтімором (США)¹⁷, у 1981 році - з Валенсією (Іспанія). Контакти з іспанським містом фактично залишилися на рівні угоди.

Для 70-х років характерно не тільки збільшення числа міст, з якими поріднилась Одеса, але й пошук нових форм співпраці і їх поглиблення. Поряд з використанням традиційних (листування, обмін літературою, виставками, делегаціями), поширення набувають більш складні форми. Починаючи з 1969 року, радянські та фінські поріднені міста проводили двосторонні зустрічі, на яких відбувався обмін досвідом, розроблялися конкретні заходи щодо поглиблення зв'язків між містами. Радянські та французькі міста провели дві зустрічі. Причому, друга пройшла у жовтні 1976 року в Одесі, що стало ознакою відносин Одеса-Марсель як зразкових¹⁸. У 1970-ті роки виникла нова форма зв'язків поріднених міст - проведення Днів і Тижнів дружби. Ці великі комплексні заходи включали в себе поїздки делегацій, артистів, спортсменів, організацію різних виставок, показ кінофільмів, виступи лекторів, журналістів та інше. Тільки у другій половині 1970-х років в Одесі були проведені Дні Оулу, Генуї, Марселя, Тиждень Генуї. Головна мета їх проведення - ознайомлення широкої громадськості з життям, культурою та економікою країн, обмін досвідом. Одночасно були організовані Дні Одеси в Оулу, Балтіморі, Варні, Тиждень Одеси в Генуї і Сегеді. Характерною особливістю проведення цих заходів були традиційність і масовість. Так на святкування Тижня Одеси в Генуї виїхала туристська група у складі 250 чоловік¹⁹. Для святкування Днів Генуї до Одеси прибула делегація у складі 300 чоловік²⁰.

Важливу роль у зближенні міст став грати обмін творчими колективами. Тільки у 1979-1980 роках в Одесі пройшли гастролі Оульського народного хору, національного театру з Марселя, концерт японської музики та ін. Все більше число людей з міст-побратимів брали участь у традиційних конкурсах «Фотомарина» і «Кіномарина». У газетах фінського міста Оулу друкувалися матеріали, підготовлені одеськими журналістами, і навпаки, матеріали про життя нашого північного побратима друкувалися у «Вечірній Одесі»²¹. Відбувався обмін смугами газет з Варною, Сегедом, Сплітом. Про дружбу двох споріднених міст свідчить видання 140-тисячним накладом спільних номерів газет «Знамя комунізму» і «Марсельеза» (Марсель)²².

Як і раніше основною формою зв'язків між містами-побратимами був обмін делегаціями, але їх склад у 70-і роки змінився. Характерним стало включення до них фахівців народного господарства, працівників охорони здоров'я, освіти, науки, культури. Це сприяло встановленню

одночасно дружніх, виробничих і культурних зв'язків. Так за період 1976-1980 років число делегацій, якими обмінялася Одеса з містами-побратимами досягло 110. Тільки у 1980 році виїжджали в міста-побратими і були прийняті в Одесі - 25 делегацій. З них дві делегації будівельників, три делегації транспортників, портовиків, по одній працівників торгівлі, кооперації, лікарів, викладачів. Заради об'єктивності слід зазначити, що підбір членів груп йшов під контролем партійних органів (характеристики-рекомендації, співбесіди, затвердження кандидатур на партійних, комсомольських бюро та інше).

Серед форм міжнародного співробітництва важливу роль відігравав туризм. Так, у 1969 році Одесу відвідало 10-12 тисяч осіб²³, за кордон по лінії профспілок виїхало - 3861 чоловік, при цьому 78% були членами КПРС та ВЛКСМ. З них у Варну - 974 людини, Сегед - 71, Оулу - 31 чоловік²⁴. У 1975 році Одесу вже відвідало 60 тисяч осіб²⁵. Особливе місце займали поїздки спеціалізованих туристичних груп, поїздів дружби. Дружба між містами поступово стала переростати у зв'язки цілих областей, округів і повітів. У 1962 році був укладений договір про дружбу між Одеською областю та Варненський округом²⁶. У 1965 році дружба Одеси та Сегеда переросли у дружбу Одеської області з Чонградською²⁷. Констанцьський повіт поріднився з Одеською областю у 1974 році²⁸.

Відмінною рисою економічного співробітництва по лінії поріднених міст соціалістичного табору було те, що в ньому брали участь споріднені підприємства, установи, а також численні трудові колективи. Основною формою співпраці стало укладення договорів про соціалістичне змагання між колективами та окремими працівниками підприємств, установ, колгоспів, радгоспів поріднених областей, округів, повітів і міст. До початку 1980-х років договори про соціалістичне змагання та обмін досвідом уклали понад 40 одеських підприємств з підприємствами Варни, близько 30 - з підприємствами Сегеда; 5 - Спліта. Стало традицією ставати на спільну трудову вахту на честь знаменних дат. Так, у 1976 році у Варні був підписаний договір між Чорноморським морським пароплаством і пароплаством «Болгарський морський флот» про соціалістичне змагання під девізом: «Два з'їзди - одна мета!»²⁹. Болгарські докери перейняли досвід укрупнених бригад А.А.Барановського і через рік по його методу працювало 6 комплексних бригад, продуктивність праці підвищилася на 80%³⁰. Прикладом співпраці двох міст стало будівництво паромної переправи Варна-Іллічівськ. У Варні трудівники 80 заводів, фабрик, підприємств стали учасниками вахти³¹.

Розвивалося співробітництво між областями у сільськогосподарському виробництві. Особливо тісні зв'язки склалися між 60 колгоспами і радгоспами Одеської області з трудовими кооперативно-землеробськими господарствами і радгоспами Варненського округу³².

У ці роки розвивалося співробітництво між науковими центрами, навчальними закладами поріднених міст. П'ять одеських вузів уклали угоди про співробітництво з навчальними закладами Сегеда та Варни. Форми співпраці були найрізноманітніші: найбільш характерні - взаємний обмін вченими та фахівцями для читання лекцій, проведення наукових досліджень, наукового стажування, проведення наукових конференцій, симпозіумів та нарад, видання спільних наукових збірників, обмін методичною та науковою літературою, розробка вченими комплексних наукових тем. Прикладом може служити співробітництво Одеського та Сегедського університетів, які уклали перший договір 26 листопада 1965 року. У 1970-і роки Одеський університет направив 55 вчених і викладачів для читання лекцій³³, було опубліковано більше 30 спільних наукових праць³⁴. На кафедрі неорганічної хімії університету освоювалася розробка угорських фахівців щодо принципів складання методичних посібників з лекційних курсів; у Сегедському університеті на кафедрі експериментальної фізики було розпочато викладання курсів, розроблених в Одесі³⁵. Широко практикувалася така форма співпраці, як обмін студентами для проходження виробничої практики. Одеським університетом було направлено більше 200 студентів і стільки ж прийнято³⁶. Крім того, при Одеському держуніверситеті діяли курси російської мови для стажерів з вузів Угорщини (в основному з м. Сегеда). За цей час стажування пройшли 1500 студентів³⁷. Важливу роль у вдосконаленні форм співпраці між навчальними закладами поріднених міст грали конференції ректорів співпрацюючих вузів. Так, у 1975 році в Мішкольці (УНР), а у 1977 році - в Одесі, пройшли такі конференції вузів СРСР і УНР³⁸.

Прикладом співпраці двох міст, що відносяться до різних політичних систем, могла служити дружба між Одесою і Оулу. За ці роки одесити прийняли 34 різних делегації; 26 делегацій їздило у місто Оулу. Крім того, велика кількість фінів відвідало Одесу як туристи. Так, тільки у 1975 році Одесу відвідало 14 груп з Фінляндії - понад 300 чоловік. Число фінських груп у 1976 році зросла до 20³⁹.

Рік від року збільшувався культурний обмін між містами. Тільки у другій половині 1970-х років тричі в Оулу проходили виставки живопису та графіки, стільки ж виставок картин експонувалося в Одесі. Двічі гастролював Оульській народний хор. З величезним успіхом пройшов спектакль «Сталевари», поставлений одеськими режисерами на сцені Оульського театру⁴⁰. Проходив обмін матеріалами про життя міст-побратимів між газетами «Вечірня Одеса» і «Камва», «Чорноморська комуна» і «Кансай тахти», що дозволяло краще познайомитися з життям міст.

У 1970-і роки зв'язки між містами наповнилися новим змістом. Все більшого значення набувало взаємне вивчення досвіду ведення міського господарства - звідси було розпочато обмін спеціалізованими делегаціями. Так, тільки за 1979-1980 рік наше місто відвідали дві делегації міської влади, делегації будівельників, комунальних працівників, лікарів, працівників освіти, молодіжна, спортивна делегації.

Не менш насиченою була співпраця між Марселем та Одесою. Причому, якщо в 1960-ті роки форми співпраці обмежувалися листуванням, обміном виставками та літературою, то в 1970-і роки наше місто відвідало 7 делегацій, 5 творчих колективів, відбувся обмін спортивними колективами. У 1974 році одну з вулиць нашого міста було названо Марсельською, тоді ж було відкрито морську лінію Марсель-Одеса. На цю лінію припадало близько 1/3 всього зовнішньоторговельного обороту між СРСР і Францією⁴¹. За роки існування цієї лінії обсяг перевезень збільшився вдвоє⁴².

Дещо відрізнялися форми співпраці, які встановилися між Одесою та містами-побратимами країн, що розвиваються. Основними формами були надання допомоги міській владі у будівництві промислових і культурних центрів, у боротьбі з безграмотністю, за культурні перетворення. Так, одеські інженери спроектували і побудували у м. Тріполі (Ліван) центральну міську площу, зробили проект культурного центру і міського парку⁴³. Велика група одеських фахівців працювала на будівництві Асуанської греблі в Арабській республіці Єгипет⁴⁴. У 1980-і роки встановилися тісні зв'язки між навчальними закладами, медичними установами та підприємствами Одеси та Олександрії. Так, одеський держуніверситет імені І.І.Мечникова подарував Олександрійській бібліотеці понад 200 книг⁴⁵. Одеський науково-дослідний інститут очних хвороб і тканинної терапії імені Філатова подарував набір медичних приладів. Докери направили матеріали по прогресивним методам навантаження суховантажів⁴⁶. У 1986 році ще одним побратимом стала Калькутта (Індія; сьогодні назва міста - Калката), але закриття індійського консульства в Одесі не дозволило розвинути цим зв'язком більш ніж листування між владою.

Поява на політичній мапі світу незалежної України кардинально змінила розвиток і підходи до побратимських зв'язків: контроль і диктат з боку компартії, використання в ідеологічній і пропагандистській діяльності, формалізм і маса інших нашарувань залишилися у минулому. І як результат - лавина нових побратимських зв'язків: 1990 рік - Регенсбург (Німеччина); 1992 рік - Хайфа (Ізраїль) та Стамбул (Туреччина); 1993 рік - Пірей (Греція), Циндао (Китай), Лодзь (Польща); 1994 рік - Кишинів (Молдова); 1995 рік - Єреван (Вірменія); 1996 рік - Нікосія (Кіпр). Пізніше були підписані договори про побратимство з містами Ростовом-на-Дону (РФ, 03.09.2009 р.) та Батумі (Грузія, 25.02.2015 р.); останнє рішення вперше було прийнято на сесії Одеської міської ради. Новим в розвитку побратимства стало підписання договорів між районами міста та містами інших країн. Приморський район Одеси товаришує з Рош-Ха'ан (Ізраїль, 2006 рік) та містом Лефкада (Греція, 2010 рік).

Взірцем відносин між містами і громадськістю є дружба з Регенсбургом. За 25-літню історію побратимських зв'язків відбувся обмін більше 40 офіційних, молодіжних, релігійних делегацій та спортивних, творчих колективів. В Одесі пройшли Дні дружби Одеси і Регенсбурга (1999 рік), Дні Німеччини (2008 рік), святкування 20-річчя Спільності Німеччини та побратимських зв'язків (2010 рік). Візитівкою стосунків стала діяльність

муніципалітету з благодійними організаціями міста «Odessa Hilfe» («Допомога Одесі»), Баварським Червоним хрестом та «Ice Flower» («Льодяна квітка») в якості гуманітарної допомоги медикаментами та обладнанням для медичних закладів; оджею, дитячим харчуванням для малозабезпечених верств населення також автомобілів і реанімобілів швидкої допомоги. Всього більше 50 конвоїв з гуманітарною допомогою відвідали Одесу. На рівні вищих навчальних закладів ведеться співробітництво між Університетом м. Регенсбург і Одеським національним університетом імені І.І.Мечникова (обмін студентами і викладачами, спільні проекти та інше).

Потрібно відзначити, що ще однією з відзнак побратимства стало закріплення назв у топоніміці міст. В Одесі це вулиці Варненська, Сегедська, Генуезька, Марсельська (1974 рік), Олександрійська (1960 рік, на цей час знаходиться у м. Чорноморську), парк «Стамбульський», алея на честь міста-побратима Нікосії (2012 рік). Міська влада Сегеда назвала один з районів міста «Одеса», а у Генуї є вулиця «Via Odessa».

Таким чином, розгляд різноманітних форм дружніх зв'язків Одеси з порідненими містами зарубіжних країн, дозволяє зробити висновки про те, що ці зв'язки сприяли, по-перше, розвитку добросусідських відносин між країнами, поглибленню взаєморозуміння між народами. По-друге, розширювали рамки культурного та економічного співробітництва. По-третє, вони були важливою формою обміну досвідом ведення та організації міського господарства. Для радянських людей це була одна з небагатьох можливостей побачити життя за кордоном. Разом з тим, у часи СРСР побратимські зв'язки були політизовані, йшов ідеологічний диктат і контроль з боку компартії, нав'язувалася радянська система устрою суспільства. Влада прагнула використати їх у пропагандистській діяльності, звідси диференційований підхід до зв'язків з містами різних політичних систем. Якісно змінилися підходи у незалежній Україні - динамічність, різноманітність, ініціативність громадськості стали ознакою побратимства сьогодення.

¹ Большевитское знамя (Одесса). - 1941. - 13 сентября.

² Одесская область в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.: Сборник документов и материалов / Ред. Н.И.Зотова. - Одесса, 1970. - С. 125.

³ Вечерняя Одесса. - 1980. - 26 апреля.

⁴ Державний архів Одеської області (ДАОО). - Ф. Р-2000. - Оп. 3.- Спр. 1474. - Арк. 41.

⁵ ДАОО. - Ф. Р-1234. - Оп. 8. - Спр. 88. - Арк. 259.

⁶ Там само. - Арк. 3-6.

⁷ Там само. - Арк. 7-9.

⁸ ДАОО. - Ф. Р-1234. - Оп. 8. - Спр. 534.- Арк. 35.

⁹ ДАОО. - Ф. Р-1234. - Оп. 8. - Спр. 305.- Арк. 315.

¹⁰ ДАОО. - Ф. Р-1234. - Оп. 8.- Спр. 183.- Арк. 192.

¹¹ ДАОО. - Ф. Р-1234. - Оп. 8. - Спр. 402. - Арк. 53.

¹² Там само. - Арк. 144.

¹³ Знамя коммунизма. - 1965. - 21 июля.

¹⁴ ДАОО. - Ф. Р-1234. - Оп. 8. - Спр. 402. - Арк. 149.

¹⁵ Знамя коммунизма. - 1971. - 1 декабря.

¹⁶ Знамя коммунизма. - 1971. - 26 сентября.

¹⁷ Правда. - 1975. - 20 сентября.

¹⁸ Вечерняя Одесса. - 1976. - 14 октября.

¹⁹ Вечерняя Одесса. - 1977. - 15 ноября.

²⁰ Вечерняя Одесса. - 1979. - 1 июля.

²¹ Вечерняя Одесса. - 1978. - 7 августа; 1979. - 13 сентября.

²² Знамя коммунизма / La Marseillaise: Объединенный номер газет. - 1975, май.

²³ Интернациональные связи города Одессы с зарубежными городами-побратимами. - Одесса, 1976. - С. 16.

²⁴ ДАОО. - Ф. Р-1234. - Оп. 8. - Спр. 858. - Арк. 12.

²⁵ Интернациональные связи... - С. 16.

²⁶ ДАОО. - Ф. Р-2000. - Оп. 3. - Спр. 2222. - Арк. 183.

²⁷ Знамя коммунизма. - 1965. - 12 октября.

²⁸ Чорноморська комуна. - 1974. - 23 серпня.

- 29 Вечерняя Одесса. - 1976. - 20 февраля.
 30 Лукашевич В. Координаты содружества. - Одесса, 1979. - С. 175.
 31 Вечерняя Одесса. - 1981. - 26 февраля.
 32 Знаменская М.В. Дружба миллионов. - Киев, 1974. - С. 85.
 33 Вечерняя Одесса. - 1977. - 12 октября.
 34 Вечерняя Одесса. - 1977. - 13 октября.
 35 Знамя коммунизма. - 1978. - 10 августа
 36 Вечерняя Одесса. - 1977. - 12 октября.
 37 Вечерняя Одесса. - 1979. - 17 марта.
 38 Знамя коммунизма. - 1977. - 13 октября.
 39 Знамя коммунизма. - 1976. - 1 мая.
 40 Вечерняя Одесса. - 1978. - 7 августа.
 41 Знамя коммунизма / La Marseillaise: Объединенный номер газет. - 1975, май.
 42 Вечерняя Одесса. - 1981. - 20 марта.
 43 Вечерняя Одесса. - 1978. - 1 сентября.
 44 Знамя коммунизма. - 1964. - 18 ноября.
 45 ДАОО. - Ф. Р-1234. - Оп. 8. - Спр. 534. - Арк. 44.
 46 Там само. - Арк. 45.

Олексій Макієнко (Херсон, Україна)

ФОРМУВАННЯ ФОНДІВ ЗЕМСЬКИХ УСТАНОВ У ДЕРЖАВНИХ АРХІВАХ УКРАЇНИ

Активний розвиток регіонально-історичних досліджень в Україні сприяє розширенню джерельної бази вивчення місцевої історії, застосуванню нових дослідницьких методик для отримання й адекватної інтерпретації джерельної інформації. Сучасні історики-краєзнавці змушені приділяти пильну увагу вирішенню архівознавчих і джерелознавчих проблем використання відповідних інформаційних ресурсів.

Серед досі малодосліджених в архівознавчо-джерелознавчому вимірі комплексів джерел регіональної історії України слід вказати на документи земських установ другої половини ХІХ - початку ХХ ст. Дослідження вчених-земствознавців переконливо довели неможливість повноцінної реконструкції життя дореволюційної провінції без залучення документальної спадщини земств. У діяльності земських установ відображалися явища та процеси місцевого культурно-господарського життя, знаходили відгук злгоденні питання соціально-політичної дійсності, концентрувалися прояви громадської активності населення.

Підвищений інтерес дослідників до інформації документів земського походження повинен підкріплюватися відповідним розумінням їх джерельної природи, знанням особливостей походження та діловодних функцій різних видів документації, специфіки їх наукового опрацювання, зрештою, кількісних та якісних характеристик реальної джерельної бази¹. Втім, наявні спроби аналізу документальної спадщини земств мали здебільшого прикладний характер. Вони орієнтувалися на оцінку інформаційного потенціалу документів окремих земств² або ж окремих видів земської документації³. Відсутність адекватних уявлень про шляхи формування наявного джерельного комплексу нерідко призводило до серйозних помилок при визначенні джерельного значення документів⁴. В окремих роботах автора вже подано характеристику земської документації на доджерельному етапі існування, тобто функціонуванні її в офіційному діловодстві⁵, в деяких - простежено її долю в складі земських архівів⁶. У межах даної публікації здійснюється спроба з'ясування умов та обставин формування фондів земських установ у державних архівах України.

До 1920 р. - часу ліквідації органів земського самоврядування в Україні - впродовж більш ніж 50-річного періоду діяльності земств на українських землях було побудовано розгалужену